

Paweł Fornal<https://orcid.org/0000-0003-2757-5659>

Oddziałowe Biuro Badań Historycznych IPN w Rzeszowie

Casus płk. Zbigniewa Rajchla (1928–1997) jako przykład kariery w aparacie represji PRL

The Case of Colonel Zbigniew Rajchel (1928–1997): An Example of a Career in the Polish People's Republic Repressive Apparatus

Streszczenie: Artykuł prezentuje rys biograficzny oficera UB/SB Zbigniewa Michała Rajchla, który swoją karierę w komunistycznej bezpiece rozpoczął jako szesnastolatek w roku 1945 i służył w tej formacji przez kolejne cztery dekady. Przeszedł wszystkie szczeble kariery – od gońca do naczelnika wydziału kontrwywiadu wojewódzkiej jednostki SB w Rzeszowie. Był jednym z najlepszych funkcjonariuszy operacyjnych UB i SB na Rzeszowszczyźnie, uczestniczył w rozpracowaniu i ujęciu żołnierzy wyklętych oraz działaczy WiN z Rzeszowszczyzny. Był też członkiem tzw. grup pozorowanych zwalczających partyzantów kpt. Antoniego Żubryda „Zucha”, a później bojowników UPA w słynnej czocie „Czumaka”. Jego ideowość i poświęcenie totalitarnemu ustrojowi komunistycznemu oraz sukcesy operacyjne doprowadzić go mogły na salony centrali SB MSW w Warszawie, jednak na przeszkodzie stanął brak wyższego wykształcenia. Resortowa biografia funkcjonariusza jest klasycznym przykładem kariery, jaką w aparacie represji PRL robili ludzie bezkrytycznie oddani bolszewickiemu systemowi.

Słowa kluczowe: Zbigniew Rajchel, UB, SB, kontrwywiad, grupy pozorowane, czota „Czumaka”, funkcjonariusz operacyjny, Wydział II, KW MO, Rzeszów, Zagórz, Antoni Żubryd, WiN, UPA

Abstract: The article presents a biographical sketch of the Department of Security (*Urząd Bezpieczeństwa*, UB) and Security Service (*Służba Bezpieczeństwa*, SB) officer Zbigniew Michał Rajchel, who began his career in the Communist security services in 1945 as a sixteen-year-old and served in this formation for the next four decades. He rose through the ranks, from messenger to the position of the head of the counterintelligence division of the voivodeship SB unit in Rzeszów. He was one of the most effective UB and SB operatives in the Rzeszów region, participating in the investigation and capture of the “cursed soldiers” and *Wolność i Niezawisłość* movement activists in the area. He was also a member of

the so-called “undercover groups” fighting the partisans of Captain Antoni Żubryd “Zuch” and later Ukrainian Insurgent Army (*Ukrayins’ka povstans’ka armiya*, UPA) fighters of the renowned “Chumak” chota (platoon). His ideological commitment and dedication to the totalitarian Communist system, as well as his operational successes, could have led him to a senior position in the Security Service headquarters in the Ministry of Internal Affairs in Warsaw, but his lack of higher education stood in his way. The officer’s official biography is a classic example of the career path of individuals uncritically devoted to the Bolshevik system within the apparatus of repression in the Polish People’s Republic.

Keywords: Zbigniew Rajchel, Department of Security (UB), Security Service (SB), counterintelligence, undercover groups, Chumak chota, operative, Division II, Voivodeship Headquarters of the Citizens’ Militia, Rzeszów, Zagórz, Antoni Żubryd, *Wolność i Niezawisłość*, *Ukrayins’ka povstans’ka armiya* (UPA), Ukrainian Insurgent Army (UPA)

Zbigniew Michał Rajchel swoją karierę w komunistycznej tajnej policji politycznej rozpoczął, mając zaledwie 16 lat. Służył w tej formacji przez kolejnych 41 lat swojego życia i przeszedł wszystkie szczeble kariery – od gońca aż do stanowiska naczelnika wydziału kontrwywiadu rzeszowskiej SB włącznie. Jego przyjaciel, wice-minister spraw wewnętrznych PRL gen. dyw. Władysław Pożoga¹, mówił o nim:

„Odkąd go pamiętam, zawsze był ryzykantem i zawadiaką. [...] Przyszedł do Urzędu Bezpieczeństwa jako siedemnastolatek i pewnie dlatego przydzielili go do wydziału kadr, nie chcąc, aby się narażał. Nie zagrzał tam długo miejsca, wytrzymał może miesiąc, dogadał się ze starymi kolegami biorącymi udział w akcjach i pojechał z nimi. Postawił wszystkich przed faktem dokonanym. Dowódca machnął ręką – uważał, że nastolatek pojedzie raz czy dwa na akcję, popróbuje, jak smakuje strach, pomarźnie, posłucha świstu kul i odechce mu się. Zbyszek pojechał po raz pierwszy, dziesiąty, setny. Przemierzył setki kilometrów. Posłuchał świstu pojedynczych pocisków i całych serii. Atakowano go granatami i nożami, i wszystkim, co sobie można wyobrazić. [...] Oberwał nie [jeden] raz, a wcale nie był typem awanturnika. Był też chyba jednym z pierwszych, którzy ryzykowali wejście do ugrupowań przeciwnika, aby je rozpracować od wewnątrz. Osiągnął niezwykłą biegłość jako pracownik operacyjny”².

Pułkownik Zbigniew Rajchel należał do pierwszej ligi tzw. utrwalaczy władzy ludowej na Rzeszowszczyźnie, którzy od początku istnienia w Polsce systemu komu-

¹ Szerzej o Władysławie Pożodze zob. *Twarze bezpieki w Polsce południowo-wschodniej 1944–1990. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa. Informator personalny*, red. J. Izdebski, K. Kaczmarek, M. Krzysztofiński, Rzeszów 2007, s. 320–321.

² *Siedem rozmów z generałem dywizji Władysławem Pożogą, I zastępcą ministra spraw wewnętrznych, szefem wywiadu i kontrwywiadu*, oprac. H. Piecuch, Warszawa 1987, s. 31–32.

Kapitan Zbigniew Rajchel w 1955 r.
(zbiory IPN)

nistycznego włączyli się aktywnie w niszczenie przeciwników „nowej władzy”. W latach czterdziestych i pięćdziesiątych XX w. uczestniczył w najważniejszych operacjach przeciwko polskiemu podziemiu niepodległościowemu. Zwalczał również struktury cywilne i wojskowe ukraińskich nacjonalistów. Był jednym z najlepszych pracowników operacyjnych wojewódzkich struktur UB i SB oraz doskonałym łamaczem ludzi, werbowanych następnie do współpracy z aparatem terroru. Przez 22 lata pełnił funkcję zastępcy naczelnika, a przez kolejnych 7 – naczelnika kontrwywiadu rzeszowskiej SB. Był symbolem ślepego oddania komunistycznemu totalitaryzmowi i nieludzkiemu, obcemu naszej tradycji, sowieckiemu systemowi. Przyczynił się do aresztowań i śmierci wielu działaczy niepodległościowych oraz często niewinnych ludzi podejrzanych o szpiegostwo i działalność antypaństwową. Wielokrotnie był za swoją służbę nagradzany i odznaczany przez komunistyczne państwo.

Młodość

Urodził się 7 czerwca 1928 r. w Zagórzcu w pow. sanockim w rodzinie kolejarskiej. Był synem Michała (konduktora kolejowego) i Kazimierzy z d. Szal (gospodyni domowej trudniącej się krawiectwem). Miał młodszą siostrę Marię (ur. 1930 r.). O swej wczesnej młodości pisał:

„Mogę powiedzieć, że tradycje robotniczej walki poznawałem od najmłodszych lat. Działal u nas np. klub sportowy Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego, który

spełniał rozmaite role. Był miejscem, gdzie chętnie przychodzili robotnicy przed 1 maja, jego działacze organizowali zbiórki i wiece. Byliśmy tu w swoim gronie, gdyż ludzie o lepszych pozycjach społecznych grupowali się w innych organizacjach. Na robotników spory wpływ – właśnie poprzez TUR – wywierała nielegalna wówczas Komunistyczna Partia Polski³, a na młodych Komunistyczny Związek Młodzieży Polskiej⁴.

W czasie okupacji niemieckiej ukończył szkołę powszechną w Zagórzcu i jedną klasę szkoły handlowej w Sanoku. W sierpniu 1942 r. podjął pracę na kolei jako robotnik torowy. Tak wspominał ten okres:

„Była to praca bardzo ciężka, jak na siły czternastolatka. Po kilku miesiącach udało mi się zostać pomocnikiem ślusarza w warsztatach sygnałowych. W tym, już czysto robotniczym środowisku, było mi o wiele lepiej. Pracowali tam ludzie o lewicowych poglądach. Wiele się nauczyłem, przysłuchując się ich rozmowom. Przepajał je duch patriotyczny, wierzyli gorąco, że hitlerowskie Niemcy muszą wojnę przegrać i wtedy odrodzi się Polska. Nie czekali na tę chwilę bezczynnie. Często zdarzały się na kolei rozmaite sabotaże, utrudniające okupantowi pracę”⁵.

Po wkroczeniu Armii Czerwonej w sierpniu 1944 r. pracował jako pomocnik montera kolejowego. Nawiązał wówczas kontakty ze strukturami PPR w Zagórzcu i z jej polecenia organizował tam koło komunistycznego Związku Walki Młodych. W styczniu 1945 r. został członkiem PPR, a z końcem marca skierowano go do pracy w Komitecie Wojewódzkim PPR w Rzeszowie⁶. Wydział Kadr rzeszowskiego KW PPR przydzielił go – jako „odważnego i dobrego członka partii” – do pracy w Wojewódzkim Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego w Rzeszowie⁷. W swoim podaniu o pracę napisał: „Niżej podpisany prosi o przyjęcie go do służby bezpieczeństwa publicznego w Rzeszowie. Prośbę swą motywując następująco: Ukończył[em] 7 kl[as] szkoły pow[szechniej] oraz 1 kl[asę] szkoły handlowej i chciałbym [...] pracować w obecnym ustroju dla społeczeństwa”⁸.

³ W pow. sanockim działały wówczas struktury Komunistycznej Partii Zachodniej Ukrainy, które wchodziły w skład przemyskiego okręgu KPZU. Zob. M. Krzysztofiński, *Komuniści na Rzeszowszczyźnie 1918–1944/1945*, Rzeszów 2010, s. 58.

⁴ Z. Rajchel, *Szpiedzy i ofiary* [w:] *Czas gorących serc*, Rzeszów 1984, s. 83. Bardziej oddziaływała tam młodzieżowa organizacja KPZU, która występowała pod nazwą Komunistyczny Związek Młodzieży Zachodniej Ukrainy. Szerzej o tej organizacji zob. Ł. Bojko, *Komunistyczna Partia Zachodniej Ukrainy i tzw. proces łucki*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 2016, t. 38, nr 3, s. 101–113.

⁵ Z. Rajchel, *Szpiedzy...*, s. 84.

⁶ *Ibidem*, s. 85–86.

⁷ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie (dalej: AIPN Rz), 00215/310, Akta personalne funkcjonariusza UB/SB Zbigniewa Rajchla, Pismo kierownika Wydziału Kadr KW PPR w Rzeszowie do WUBP w Rzeszowie, 26 III 1945 r., k. 6 (PDF).

⁸ *Ibidem*, Prośba do WUBP w Rzeszowie o przyjęcie do służby, b.d., k. 7 (PDF).

W aparacie bezpieczeństwa

26 marca 1945 r. przyjęto go do pracy w WUBP w Rzeszowie na stanowisko gońca Wydziału Personalnego, a już w maju został etatowym pracownikiem kartoteki tego wydziału⁹. Tak wspominał ten okres:

„Nie powiem, aby moje przybycie do WUBP zachwyciło pracujących tam ludzi. Byłem bardzo młody, miałem wtedy zaledwie szesnaście lat. Bano się, że nie podołam trudom walki z reakcyjnym podziemiem i innymi wrogami ludowej władzy, więc posadzono mnie w Wydziale Kadr i kazano wypełniać rozmaite kartoteki. [...] Nie wytrzymałem długo w kadrowej pracy. Naruszając dyscyplinę, bo bez wiedzy moich bezpośrednich przełożonych, ale za zgodą starszych funkcjonariuszy, pojechałem z nimi na akcję w okolicach Błażowej. Starliśmy się z oddziałem »Draży«¹⁰, który grasował na tamtym terenie. Z akcji tej powróciliśmy bez żadnych strat, a mnie uznano za odważnego chłopaka”¹¹.

Sukcesy operacyjne w latach 1946–1953

Po kilku takich samowolnych „wypadach” w połowie września 1945 r. został pracownikiem operacyjnym bezpieczeństwa kolei, a niespełna miesiąc później przeniesiono go na stanowisko referenta Sekcji 2 Wydziału I (zwalczającej niepodległościowe organizacje podziemne) WUBP w Rzeszowie¹². Tak też zaczęła się jego kariera w bezpieczeństwie. Gdy miał ukończone 17 lat, na przełomie 1945 i 1946 r. uczestniczył w działaniach operacyjnych, a następnie w zatrzymaniu 8 lutego 1946 r. byłego żołnierza plutonu dywersyjnego placówki AK Słocina Bronisława Stęgi „Kolejarza”¹³, ukrywającego się w Krasnem k. Rzeszowa, oraz trzech jego towarzyszy¹⁴. Po tym sukcesie w marcu 1946 r., kiedy został utworzony Wydział III WUBP w Rzeszowie,

⁹ *Ibidem*, Przebieg służby Zbigniewa Rajchla, b.d., k. 73 (PDF).

¹⁰ Chodzi o mjr. Dragana Sotirovicia. Zob. M. Surdej, *Dragan Sotirović ps. „Draża” – Serb w szeregach polskiego podziemia*, „Nowiny”, 1–3 III 2024, s. 3–4 (dodatek historyczny IPN Oddział w Rzeszowie: 1 marca – Narodowy Dzień Pamięci Żołnierzy Wyklętych).

¹¹ Z. Rajchel, *Szpiedzy...*, s. 87.

¹² AIPN Rz, 00215/310, Przebieg służby Zbigniewa Rajchla, b.d., k. 73 (PDF).

¹³ Bronisław Stęga ps. „Kolejarz” (1919–1946) – żołnierz plutonu Krasne w placówce AK Słocina–Rzeszów, a następnie patrolu dywersyjnego Obwodu AK Rzeszów. W pierwszej połowie 1944 r. uczestniczył w akcji „Kośba”, tj. likwidacjach z wyroków Wojskowego Sądu Specjalnego konfidentów i funkcjonariuszy Gestapo. Latem 1944 r. brał udział w akcji „Burza”. 30 IX 1944 r. aresztowany przez Smiersz I Frontu Ukraińskiego Armii Czerwonej i osadzony we Frontowym Obozie Przejściowo-Przesyłowym nr 49 w Przemyśle (Bakończyce). 24 XI 1944 r. zbiegł z transportu kolejowego do łagru nr 270 w Borowiczach. Ukrywał się, 8 II 1946 r. został aresztowany przez UB pod zarzutem przynależności „do bandy rabunkowej AK ze wsi Krasne”. 8 V 1946 r., po brutalnym śledztwie, WSR w Rzeszowie skazał go na karę śmierci. 17 VI 1946 r. został powieszony w egzekucji publicznej na tzw. rynku giełdowym w Rzeszowie. Zob. J. Borowiec, *Bronisław Stęga (1919–1946)* [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. 1, Kraków–Warszawa–Wrocław 2002, s. 428–429.

¹⁴ AIPN Rz, 00215/310, Wniosek naczelnika Wydziału III WUBP w Rzeszowie, b.d., k. 87 (PDF).

Rajchla przydzielono jako referenta do Sekcji 2 tego wydziału, która zajmowała się rozpracowywaniem i likwidacją struktur poakowskich oraz Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość”¹⁵. W tym czasie zajmował się wraz z innymi funkcjonariuszami rozpracowywaniem Samodzielnego Batalionu Operacyjnego NSZ kpt. Antoniego Żubryda „Zucha”¹⁶. W drugiej połowie marca 1946 r. uczestniczył w aresztowaniu na stacji kolejowej w Nowosielskach k. Sanoka zastępcy Żubryda – ppor. Mieczysława Kocyłowskiego „Czarnego”¹⁷. Następnie brał udział w ściśle tajnych operacjach bezpieki, polegających na organizowaniu z agentury, żołnierzy KBW i funkcjonariuszy UB tzw. oddziałów i grup pozorowanych. Jego uczestnictwo w tych operacjach potwierdził we wniosku personalnym z 18 lipca 1979 r. komendant wojewódzki MO w Rzeszowie płk Józef Kierat, który pisał: „[Rajchel] położył szczególne zasługi w okresie kształtowania się władzy ludowej, kiedy to kilkakrotnie wprowadzany

¹⁵ *Ibidem*, Przebieg służby Zbigniewa Rajchla, b.d., k. 73 (PDF).

¹⁶ Antoni Żubryd ps. „Orłowski”, „Zuch” (1918–1946) – podoficer zawodowy piechoty WP, dowódca oddziału partyzanckiego, plut. sł. st., kpt. NSZ (1945). W latach 1936–1939 służył jako podoficer instruktor w 40 Pułku Piechoty Dzieci Lwowskich we Lwowie. We wrześniu 1939 r. walczył w obronie Warszawy. Po kapitulacji stolicy przebywał w niewoli niemieckiej w obozie w Żyrardowie, z którego zwolniono go w październiku 1939 r. Powrócił do rodzinnego Sanoka. W styczniu 1940 r. został ujęty przez patrol pograniczny NKWD i zwerbowany do współpracy z sowieckim wywiadem. Z NKWD współpracował pod pseudonimem „Orłowski” do 22 VI 1941 r., tj. do wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej. 5 XI 1941 r. został aresztowany przez Gestapo i osadzony w więzieniu w Sanoku, 27 XII 1941 r. przewieziony do więzienia w Tarnowie, 4 VII 1942 r. – do niemieckiego zakładu karnego w Krakowie. Przebywał tam do 6 IX 1943 r., kiedy to niemiecki Sąd Specjalny skazał go na karę śmierci. Kilka dni później zbiegł z miejsca egzekucji w okolicach miejscowości Mydlniki. Ukrywał się, po wkroczeniu Armii Czerwonej zgłosił się do jednostki Smiersz i został skierowany do pracy w PUBP w Sanoku, gdzie od 1 XII 1944 r. pracował jako śledczy Sekcji 7 (śledczej). 8 VI 1945 r. zdezerterował ze służby, uwolniwszy z aresztu dwóch więźniów. Nawiązał kontakty z lokalnymi strukturami Obwodu Delegatury Sił Zbrojnych na Kraj Sanok oraz z oddziałami poakowskimi. 15 VI 1945 r. zastrzelił ppor. Tadeusza Sieradzkiego, kierownika PUBP w Sanoku. W listopadzie 1945 r. zebrał pod swoim dowództwem większość oddziałów i grup zbrojnych działających w powiatach sanockim, brzozowskim i krośnieńskim. Utworzył w ten sposób zgrupowanie partyzanckie – tzw. Samodzielny Batalion Operacyjny NSZ, który wiosną 1946 r. liczył 150 partyzantów. Zgrupowanie w latach 1945–1946 dokonało wielu akcji rekwizycyjnych w urzędach gminnych i spółdzielniach, konfiskat majątków konfidentów UB i członków PPR, atakowało posterunki MO. Żubryd likwidował też funkcjonariuszy, konfidentów bezpieki i aktywistów PPR. 24 X 1946 r. został zamordowany strzałem w tył głowy przez Jerzego Vaulina ps. „Moskit” – informatora/agenta UB. Zob. K. Kaczmarski, A. Romaniak, *Antoni Żubryd (1918–1946)* [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. 3, Kraków–Warszawa–Wrocław 2007, s. 620–626; W. Basak, *Rzecz o majorze Antonim Żubrydzie. Samodzielny Batalion Operacyjny Narodowych Sił Zbrojnych kryptonim „Zuch” (1944–1947)*, Krosno 2008; K. Kaczmarski, A. Romaniak, *Wątpliwa monografia. Uwagi o książce Waldemara Basaka „Rzecz o majorze Antonim Żubrydzie. Samodzielny Batalion Operacyjny Narodowych Sił Zbrojnych kryptonim „Zuch” 1944–1947”*, Krosno 2008, ss. 232 [w:] *Żołnierzowi Niepodległej. Księga dedykowana śp. gen. Mieczysławowi Huchli*, red. T. Balbus, M. Krzysztofiński, E. Leniart, Z. Nawrocki, Rzeszów 2012, s. 523–553.

¹⁷ Mieczysław Kocyłowski ps. „Czarny”, „Mieczysław Kasprzycki” (1927–1997) – żołnierz plutonu NOW-AK Grabówka (Obwód AK Brzozów) ppor. Mieczysława Bielca „Błyska”, dowódca oddziału samoobrony przed UPA, zastępca dowódcy oddziału partyzanckiego NSZ kpt. Antoniego Żubryda „Zucha”, ppor. NSZ. 23 III 1946 r. aresztowany przez UB na stacji kolejowej w Nowosielskach i po brutalnym śledztwie 12 XII 1946 r. skazany przez WSR w Rzeszowie na karę 8 lat więzienia. 23 III 1950 r. wyszedł na wolność. Zob. A. Romaniak, *Mieczysław Kocyłowski (1927–1997)* [w:] *Konspiracja i opór społeczny...*, t. 3, s. 251–254; *Byłem zastępcą Żubryda... Por. Mieczysław Kocyłowski „Czarny”*, oprac. A. Romaniak, Sanok 1999.

był do band zbrojnego podziemia, m.in. Żubryda, i przyczynił się do ich rozpracowania i rozbicia”¹⁸. Takie właśnie działania prowadzono przeciwko batalionowi Żubryda – wysyłano w teren grupy¹⁹ oraz pojedynczych tajnych współpracowników udających zbłąkanych partyzantów. Udało im się przeniknąć do oddziału, co w konsekwencji doprowadziło do jego rozproszenia i do zabicia dowódcy (24 października 1946 r.²⁰). Po latach Rajchel pisał: „Udawało nam się niejednokrotnie docierać do wnętrza niektórych band, dla wywołania w nich fermentu i odciągnięcia od nielegalnej działalności ludzi oszukanych czy sterroryzowanych. I tak właśnie, skutkiem wywołanego przez nas fermentu wewnątrz bandy, został zabity przez swoich ludzi groźny watażka Żubryd”²¹.

Od początku swojej służby funkcjonariusz był wysoko oceniany przez przełożonych z UB. W jego charakterystyce z 19 listopada 1946 r. p.o. naczelnik Wydziału III WUBP w Rzeszowie ppor. Stanisław Dzyndra²² pisał: „[...] od czasu wyzwolenia walczy z reakcją zdecydowanie i otwarcie. W pracy biurowej jest zdolny, umiejętnie się wykazuje, jest przykładem dla innych, politycznie jest dobrze uświadomiony. W walkach z reakcją wywiązuje się bohatersko i moralnie”²³.

Pod koniec 1946 r. Rajchla oddelegowano na kilka miesięcy do 2 Batalionu 32 Pułku Piechoty jako oficera zwiadu. Uczestniczył w rozpracowaniu rejonów działań sotni UPA oraz struktur cywilnych OUN i ich systemu łączności. Następnie, aby podnieść poziom jego wyszkolenia operacyjnego, skierowano go na kurs specjalny do WUBP w Rzeszowie. Szkolenie to ukończył 19 kwietnia 1947 r. z wynikiem bardzo dobrym²⁴. W następnym miesiącu podczas trwania akcji „Wisła”²⁵ został przydzielony do zorganizowanego przez WUBP w Rzeszowie oddziału pozorowanego – tzw. czoty „Czumaka”²⁶ – złożonej ze specjalnie dobranych funkcjonariuszy UB, MO i żołnierzy KBW. Rajchel był jednym z pomysłodawców jej utworzenia i odgrywał w niej główną rolę obok przewodnika i tajnego agenta UB, a wcześniej referenta gospodarczego Nadrejonu Chołodnyj Jar Jarosława

¹⁸ AIPN Rz, 00215/310, Wniosek personalny dot. mjr. Zbigniewa Rajchla, 18 VII 1979 r., k. 167 (PDF).

¹⁹ O działaniach grup pozorowanych UB udających partyzantów informował meldunek Rady WiN Brzozów z 31 VIII 1946 r.: „Ludzie we Wzdowie zostali aresztowani podstępem. Partyzantka UB z Sanoka podała się za AK. Ludzie nasi dali się wziąć na lep, bo pomiędzy partyzantką UB był członek, który dawniej należał do AK” (AIPN Rz, 107/1271, cz. 1, Akta sprawy karnej przeciwko Stefanowi Miksiewiczowi, Meldunek Stefana Miksiewicza ps. „Bielecki”, kierownika informacji Rady WiN Brzozów, do Jana Preidla ps. „Zabielski”, kierownika Rady WiN Brzozów, 31 VIII 1946 r., k. 241 (PDF)).

²⁰ Zob. P. Fornal, *Urząd Bezpieczeństwa w Krośnie w latach 1944–1956*, Rzeszów–Warszawa 2024, s. 272–273.

²¹ Z. Rajchel, *Szpiedzy...*, s. 90.

²² Szerzej o Stanisławie Dzyndrze zob. *Twarze bezpieki w Polsce południowo-wschodniej 1944–1990...*, s. 151–152.

²³ AIPN Rz, 00215/310, Charakterystyka kpr. Zbigniewa Rajchla, 19 XI 1946 r., k. 91 (PDF).

²⁴ *Ibidem*, Przebieg służby Zbigniewa Rajchla, b.d., k. 73 (PDF).

²⁵ Zob. J. Pisuliński, *Akcja specjalna „Wisła”*, Rzeszów 2017.

²⁶ Zob. R. Witalec, *Sprawozdanie z akcji czoty „Czumaka” przeprowadzonej w powiecie przemyskim od 28 czerwca do 7 lipca 1947 r.*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2004, nr 1, s. 319–334.

Oddział pozorowany UB-MO-KBW, tzw. czota „Czumaka”, w czerwcu 1947 r. – Zbigniew Rajchel drugi od prawej na samym dole (zbiory IPN)

Hamiwki „Wyszyńskiego”²⁷. Zadaniem tej grupy było ujęcie prowidnyka OUN Kraju Zakerzońskiego Jarosława Starucha „Stiaha”²⁸, rozpracowanie siatki cywilnej OUN i struktur SB OUN. Dla jej uwiarygodnienia przeprowadzono nawet

²⁷ Jarosław Hamiwka ps. „Wyszyński”, „Meteor”, „UNRRA”, „4440”, „Kamiński”, „Huragan”, „Jan Świtalski” (1918–?) – ukraiński działacz nacjonalistyczny, referent gospodarczy Nadrejonu Chłodny Jar (pow. przemyski) Okręgu I OUN. W latach 1940–1941 współpracował z NKWD i z jej polecenia w 1944 r. wstąpił do OUN. 21 V 1947 r. został zatrzymany przez patrol MO i przekazany do Grupy Operacyjnej „Wisła”. W trakcie śledztwa ujawnił struktury OUN-UPA, pseudonimy kadry dowódczej, szyfry i lokalizację kilkudziesięciu bunkrów z żywnością, uzbrojeniem i archiwum oraz kanały kurierskie i nazwiska łączniczek. W czerwcu 1947 r. został przewodnikiem zorganizowanego przez Wydział III WUBP w Rzeszowie oddziału pozorowanego UPA udającego czotę „Czumaka”, którego zadaniem było pojmanie lub likwidacja prowidnyka OUN Kraju Zakerzońskiego Jarosława Starucha „Stiaha”. Udało się wtedy ustalić miejsce jego pobytu. W późniejszych latach wykorzystywany jako informator/agent Departamentu III MBP w Warszawie używający pseudonimów „Huragan”, „Kamiński”, nieetatowy pracownik resortu i ekspert od problematyki ukraińskiej. Uczestniczył w poszukiwaniach, przesłuchaniach zatrzymanych, typowaniu agentury i w czynnościach procesowych (jako świadek). W 1955 r. zamieszkał w Rzeszowie pod fałszywym nazwiskiem „Jan Świtalski”. Nadal współpracował z UB/SB, tłumacząc m.in. emigracyjne wydawnictwa ukraińskie. Zob. *Akcja „Wisła” 1947. Dokumenty i materiały*, oprac. E. Misiło, Warszawa [2012], s. 1166; J. Pisuliński, *Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Rzeszowie wobec społeczności ukraińskiej 1944–1956* [w:] *Służby bezpieczeństwa Polski i Czechosłowacji wobec Ukraińców (1945–1989). Z warsztatów badawczych*, red. G. Motyka, Warszawa 2005, s. 34–36. Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej (dalej: AIPN), 00196/29, t. 1–6, Teczki pracy informatora/agenta ps. „Kamiński”, „Huragan”; AIPN Rz. 0077/190, Teczka pracy agenta ps. „Huragan”.

²⁸ Jarosław Staruch ps. „Stiah”, „Volt”, „h”, „1001”, „19-46”, „Jarlan”, „Stojar” (1910–1947) – ukraiński działacz nacjonalistyczny, prowidnyk OUN Kraju Zakerzońskiego. 17 IX 1947 r. popełnił samobójstwo w bunkrze w rejonie wsi Monastyr w pow. lubaczowskim. Zob. *Akcja „Wisła” 1947...*, s. 1153; *Kwestia ukraińska w działalności Służby Bezpieczeństwa PRL. Materiały i dokumenty*, oprac. A. Stabig, Warszawa 2016, s. 18.

rzeczywisty bój z oddziałem wojska, podczas którego dwóch jej członków zostało rannych²⁹.

Tak po latach wspominał to zadanie:

„Odbyliśmy specjalne przeszkolenie, w czasie którego zaznajomiono nas z musztrą oddziałów UPA, nauczono nas też niektórych upowskich pieśni oraz sposobów zachowania. Dobrano dla nas odpowiednie ubrania i uzbrojenie. Z wyglądu i zachowania się grupa nasza niczym nie różniła się od prawdziwej czoty UPA. [...] Prawdziwa czota »Czumaka« miała kontrolować łączników przenoszących pocztę dla »Stiaha«. Naszym organom udało się schwycić tych łączników oraz przejąć pocztę i nas z tą pocztą skierowano w rejon Lubyczy Królewskiej, leżącej na pograniczu województwa rzeszowskiego i lubelskiego. Wśród miejscowej ludności ukraińskiej rozpowszechnialiśmy wiadomości, że łącznik mający kontakt z miejscową organizacją OUN zginął, a my mamy trudności w ponownym ich nawiązaniu. I udało się. W ciągu dwóch dni zdołaliśmy znaleźć nić upowskich powiązań i umiejscowiliśmy siedzibę sztabu »Stiaha«”³⁰.

Na podstawie zebranych wówczas informacji 17 września 1947 r. grupie operacyjnej UB-KBW udało się osaczyć „Stiaha” w jego bunkrze. Ukraińiec wysadził się w powietrze³¹.

W ostatnich miesiącach 1947 r. Rajchel aktywnie zwalczał struktury terenowe Okręgu WiN Rzeszów. Uczestniczył w działaniach operacyjnych i aresztowaniach działaczy WiN z powiatów sanockiego, brzozowskiego, krośnieńskiego i rzeszowskiego³². Jego zaangażowanie w zwalczanie wroga ideologicznego zauważyli przełożeni w bezpiece. W grudniu 1947 r. naczelnik Wydziału III WUBP w Rzeszowie kpt. Mieczysław Bielak³³ tak go scharakteryzował: „[...] jednostka uzdolniona o dużej ideowości. W wielu akcjach p[rzeciw]ko bandom wykazał wyjątkową odwagę”³⁴. W kolejnej opinii z 13 stycznia 1948 r. ten sam oficer pisał:

„Dobrze zorientowany politycznie i wyrobiony. Ustosunkowany do obecnej rzeczywistości pozytywnie. Z powodu nawału pracy nie może się dostatecznie udzielać partyjnemu życiu. Pod względem politycznym zupełnie pewny. [...] Dobrze opanował pracę z agenturą, samodzielny i pełen inicjatywy. Posiada szybką orientację i zdolność decyzji, co niejednokrotnie wykazał w swojej pracy. Duże poczucie odpowiedzialności posiada. Pracowity i zdyscyplinowany, ściśle przestrzega zachowania tajemnic służbowych. Intelktualnie wyrobiony, wykazuje wiele chęci

²⁹ J. Pisuliński, *Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Rzeszowie...*, s. 35.

³⁰ Z. Rajchel, *Szpiedzy...*, s. 92.

³¹ *Akcja „Wisła” 1947...*, s. 1153; *Kwestia ukraińska w działalności Służby Bezpieczeństwa PRL...*, s. 18.

³² Zob. *Rozpracowanie i likwidacja rzeszowskiego wydziału WiN w dokumentach UB (1945–1949)*, oprac. T. Balbus, Z. Nawrocki, Warszawa 2001, s. 165, 170, 178, 183, 189, 200.

³³ Szerzej o Mieczysławie Bielaku zob. P. Chmielowiec, *Bielak Mieczysław 1921–1993 [w:] Leksykon bezpieki. Kadra kierownicza aparatu bezpieczeństwa (1944–1956)*, t. 3, red. W. Bagiński, M. Dźwigał, Warszawa 2022, s. 79–92.

³⁴ AIPN Rz, 00215/310, Charakterystyka chor. Zbigniewa Rajchla, [grudzień] 1947 r., k. 97 (PDF).

w kierunku samokształcenia się. Zachowuje godność osobistą, ideowiec, odważny, uczciwy, prawdomówny. Nie wykazuje wad i nałogów. W życiu prywatnym zachowuje się bez zarzutów. Utrzymuje stosunki towarzyskie tylko z pracownikami UB³⁵.

Tak dobra ocena spowodowała, że Rajchla skierowano do Centrum Wyszolenia MBP w Legionowie, gdzie w okresie od 28 stycznia 1948 do 25 kwietnia 1949 r. kształcił się w rocznej szkole oficerskiej, którą ukończył z wynikiem ogólnie dobrym³⁶. Powrócił do służby i awansował na stanowisko starszego referenta Sekcji 2 Wydziału III WUBP w Rzeszowie. Nadal zajmował się rozpracowywaniem struktur Okręgu WiN Rzeszów i ujęciem jego działaczy oraz likwidacją magazynów broni poakowskiej³⁷.

Od stycznia 1950 r. pełnił funkcje kierownicze w strukturach wojewódzkich rzeszowskiego UB. Początkowo kierował Sekcją 2 Wydziału III WUBP, zwalczającą podziemie poakowskie i WiN, a po zmianie numerów sekcji i reorganizacji tego wydziału³⁸ w sierpniu 1950 r. – Sekcją 3, likwidującą podziemie sanacyjne³⁹. Wobec zatrzymanych działaczy WiN i Brygad Wywiadowczych (BW) stosował przemoc fizyczną, czego dowodem jest dochodzenie prowadzone przeciwko niemu w 1952 r. przez Wydział ds. Funkcjonariuszy WUBP w Rzeszowie w sprawie pobicia Władysława Tynka „Brzeziny”⁴⁰, działacza BW aresztowanego 17 stycznia 1951 r., który w trakcie tzw. śledztwa operatywnego był „bity kijem i rękami po twarzy”⁴¹. Oczywiście ze względów politycznych śledztwo w tej sprawie Wojskowa Prokuratura Rejonowa w Rzeszowie umorzyła 29 grudnia 1952 r., ale w jego trakcie Rajchel przyznał się do „uderzenia zatrzymanego Tynka, gdy ten usiłował zbiec, w czasie aresztowania”⁴².

³⁵ *Ibidem*, Charakterystyka chor. Zbigniewa Rajchla, 13 I 1948 r., k. 99 (PDF).

³⁶ *Ibidem*, Arkusz słuchacza Centrum Wyszolenia MBP w Legionowie dot. chor. Zbigniewa Rajchla, 28 I 1948 r., k. 101–104 (PDF).

³⁷ Zob. *Twarze bezpieki w Polsce południowo-wschodniej 1944–1990...*, s. 330.

³⁸ Zob. J. Borowiec, *Polityka karna wobec przestępstw i wykroczeń funkcjonariuszy Urzędu Bezpieczeństwa w województwie rzeszowskim (1944–1956)*, Rzeszów 2014, s. 25.

³⁹ Zob. *Twarze bezpieki w Polsce południowo-wschodniej 1944–1990...*, s. 330.

⁴⁰ Władysław Tynk ps. „Brzezina”, „13” (1911–1986) – podoficer zawodowy WP, plut. sł. st. piechoty, a później lotnictwa. W latach 1945–1946 kierownik obwodu BW Brzozów–Sanok. 12 III 1946 r. został przypadkowo aresztowany przez funkcjonariuszy KP MO w Sanoku i przekazany do miejscowego PUBP. Podczas rewizji znaleziono przy nim sprawozdania organizacyjne BW, mimo to w śledztwie prowadzonym przez Wydział Śledczy WUBP w Rzeszowie nie został zdekonspirowany i po jego zakończeniu 5 VI 1946 r. skazany przez WSR w Rzeszowie na 2 lata więzienia. Z tej kary odbył tylko rok, ponieważ objęła go ustawa o amnestii z 22 II 1947 r. Po wyjściu na wolność mieszkał w Strzyżowie. 17 I 1951 r. ponownie zatrzymany przez funkcjonariuszy Sekcji 3 Wydziału III WUBP w Rzeszowie. Próbował zbiec. Po brutalnym śledztwie WSR w Rzeszowie 18 VI 1951 r. skazał go na 5 lat więzienia. Zob. P. Chmielowiec, *Urząd Bezpieczeństwa w Brzozowie 1944–1956*, Rzeszów 2008, s. 115–117; P. Fornal, *Konspiracja akowska i poakowska w powiecie brzozowskim (1939–1949). Geneza, struktura, działalność i likwidacja*, Rzeszów 2010, s. 467–480.

⁴¹ AIPN Rz, 108/6363, Akta nadzoru w sprawie prowadzonej przeciwko Zbigniewowi Rajchlowi i in., Postanowienie o umorzeniu śledztwa w sprawie Zbigniewa Rajchla, Stefana Kwiatka, Michała Fili i in., 29 XII 1952 r., k. 8–9 (PDF).

⁴² W uzasadnieniu postanowienia o umorzeniu śledztwa, sporządzonego przez chor. Mariana Rybę, referenta Sekcji 2 Wydziału ds. Funkcjonariuszy WUBP w Rzeszowie, i zatwierdzonego przez naczelnika tego wydziału kpt. Kelmana Kamera oraz prokuratora WPR w Rzeszowie mjr. Zenona Grelę, napisano: „Biorąc zatem pod

Grupa operacyjna funkcjonariuszy Sekcji 2 Wydziału III WUBP w Rzeszowie odpoczywająca po likwidacji magazynu broni k. Błażowej, lato 1949 r. – Zbigniew Rajchel, drugi od prawej, czyści broń (zbiory IPN)

W połowie kwietnia 1952 r. objął samodzielne stanowisko szefa PUBP w Gorlicach⁴³. Kierując tą jednostką, likwidował na podległym terenie ostatnie działające grupy i pojedynczych żołnierzy wyklętych. W sierpniu 1952 r. dowodził operacją ujęcia Franciszka Solarza⁴⁴ „Zawisza”, „Puszczyka”, dowódcy grupy zbrojnej działającej w powiatach jasielskim i gorlickim⁴⁵.

uwagę sylwetki Tynka Władysława i Króla Bolesława, którzy zostali skazani wyrokiem Wojskowego Sądu Rejonowego w Rzeszowie jako wrogowie Polski Ludowej, należy przypuszczać, że zeznania ich [złożone przeciwko funkcjonariuszom Wydziału III WUBP w Rzeszowie] są sfałszowane, mające na celu podważenie autorytetu org[anów] BP, jako tym czynnikom, które przecięły ich krecią robotę” (*ibidem*).

⁴³ Zob. *Twarze bezpieczeństwa w Polsce południowo-wschodniej 1944–1990...*, s. 330.

⁴⁴ Franciszek Solarz ps. „Heniek”, „Zawisza”, „Puszczyk” (1928–1954) – działacz organizacji „Międzymorze”, żołnierz grupy partyzanckiej bez afiliacji. 1 IX 1952 r. aresztowany przez UB i po brutalnym śledztwie, prowadzonym przez Wydział Śledczy WUBP w Rzeszowie, a później w Krakowie, 18 IX 1953 r. skazany przez WSR w Krakowie na sejsji wyjazdowej w Tarnowie na karę śmierci. 6 III 1954 r. zamordowany w więzieniu Montelupich w Krakowie. Zob. F. Musiał, *Skazani na karę śmierci przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Krakowie 1946–1955*, Kraków 2005, s. 238–239; *Franciszek Solarz*, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/679170>, dostęp 11 X 2024.

⁴⁵ Zob. M. Wenklar, *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Tarnowie w latach 1945–1955. Struktura i główne kierunki działań operacyjnych*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2009, nr 7, s. 90.

Zbigniew Rajchel podczas operacji przeciwko grupie partyzanckiej Franciszka Solarza „Puszczyka”, „Zawiszy”, sierpień 1952 r. (zbiory IPN)

W marcu 1953 r. przeniesiono go na stanowisko kierownika obiektowego UBP nr 7 przy WSK w Mielcu, a od kwietnia 1955 r. nadzorował Delegaturę nr 9 WUdsBP w Rzeszowie przy hucie w Stalowej Woli⁴⁶. W tym czasie podnosił swoje kwalifikacje w Rocznym Studium Ekonomicznym na Wydziale Przemysłu Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego Oddział w Krakowie – Filia w Stalowej Woli, które ukończył 28 października 1956 r. Następnie – na podstawie świadectwa odbytej sześcioletniej praktyki zawodowej – komisja egzaminacyjna powołana przez Dyрекcję Okręgową Szkolenia Zawodowego w Rzeszowie dopuściła go do eksternistycznego egzaminu z zakresu programu technikum ekonomicznego, który zdał w Gorlicach 13 czerwca 1958 r. i otrzymał świadectwo dojrzałości⁴⁷.

⁴⁶ Zob. *Twarze bezpieki w Polsce południowo-wschodniej 1944–1990...*, s. 330.

⁴⁷ AIPN Rz, 00215/310, Dyplom ukończenia Rocznego Studium Ekonomicznego na Wydziale Przemysłu Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego Oddział w Krakowie – Filia w Stalowej Woli Zbigniewa Rajchla, 28 X 1956 r., k. 27 (PDF); *ibidem*, Odpis świadectwa dojrzałości Zbigniewa Rajchla, 13 VI 1958 r., k. 29 (PDF).

Służba w kontrwywiadzie

Po reorganizacji aparatu bezpieczeństwa PRL od stycznia 1957 r. Zbigniew Rajchel pracował ponownie w wojewódzkich strukturach SB w Rzeszowie, na stanowisku starszego oficera operacyjnego Sekcji 2 Wydziału II SB KW MO w Rzeszowie. Wydział ten zabezpieczał kontrwywiadowczo obszar woj. rzeszowskiego, a jego głównym zadaniem było rozpoznawanie i zwalczanie działań służb specjalnych tzw. państw kapitalistycznych oraz ich agentury. W połowie sierpnia 1957 r. Rajchel objął funkcję zastępcy naczelnika tego wydziału⁴⁸. Tak pisał o swojej pracy w kontrwywiadzie:

„Pracowaliśmy i pracujemy zawsze kolektywnie. [...] Każde nasze działanie jest sumą wysiłku wielu ludzi, a także żmudnych dociekań, wymagających cierpliwości i uporu oraz wewnętrznego przekonania o słuszności tego, co robimy. Mamy bowiem do czynienia z tak zwanym cichym frontem, z działalnością wywiadów nieprzyjanych państw, bronimy kraju przed penetracją szpiegów – mówiąc prościej. Prowadzimy walkę! Czy tylko w przenośni? Nierzadko również dosłownie. Mieliśmy na przykład w swojej służbie akcję likwidacji grupy dywersyjnej, przerzuconej w latach pięćdziesiątych na nasz teren z Zachodu, składającej się z członków dawno u nas rozbitego ukraińskiego podziemia. Byli oni znakomicie wyszkoleni, dobrze uzbrojeni i zdecydowani na wszystko... Częściej jednak mamy do czynienia ze szpiegostwem, które można nazwać niejako klasycznym⁴⁹, z ludźmi zjawiającymi się u nas z konkretnymi zadaniami wywiadowczymi”⁵⁰.

⁴⁸ Zob. *Twarze bezpieki w Polsce południowo-wschodniej 1944–1990...*, s. 330.

⁴⁹ W grudniu 1962 r. Zbigniew Rajchel, wówczas zastępca naczelnika Wydziału II SB KW MO w Rzeszowie, wraz z podległymi mu funkcjonariuszami, przy wsparciu Departamentu II SB MSW w Warszawie, „ujawnił i zdemaskował działalność szpiegowską prowadzoną przez wywiad zachodnioniemiecki za pośrednictwem rodziny Banasiów, zamieszkałej w Krównikach powiat Przemysł”. Według ustaleń operacyjnych kontrwywiadu Banasiowie zostali zaangażowani do współpracy z wywiadem przez ich krewnego Karola Bajdę, który w 1961 r. przyjechał z RFN do kraju odwiedzić rodzinę. W sierpniu 1962 r. na zaproszenie siostry Pauliny Banaś mieszkającej w Krównikach Bajda ponownie odwiedził kraj. W tym też czasie miał zwerbować do współpracy jako „agenta wywiadu zachodnioniemieckiego 17-letnią córkę Banasiów – Józefę, którą przeszkolił w zakresie zbierania informacji szpiegowskich oraz posługiwania się szyfrem i tajnopisem. Przed powrotem do RFN wyposażył agentkę w instrukcję oraz przybory do sporządzania pismem utajnionym meldunków szpiegowskich”. Według materiałów dochodzenia Józefa Banaś, „[w] oparciu o instrukcję zbierała informacje o przyjeżdżających transportach wojskowych linią kolejową Medyka–Żurawica, o rozbudowie tej linii kolejowej i sporządzała tajnopisem zaszyfrowane meldunki szpiegowskie, które wysyłała na wskazany adres do RFN”. W okresie swojej krótkiej działalności wysłać miała 4 lub 5 meldunków i otrzymała jako wynagrodzenie 200 marek zachodnioniemieckich i 50 dolarów USA. Po pewnym czasie w specjalnej skrytce w przesyłce paczkowej od Karola Bajdy (w buciu dziecięcym) otrzymała nową – uzupełniającą – instrukcję oraz kalkę do tajnopisu. W działalności szpiegowskiej pomagać miała jej matka Paulina, która w czasie rewizji domowej przeprowadzanej przez SB usiłowała zniszczyć dowody rzeczowe. 13 XII 1962 r. Józefa Banaś i jej rodzice Michał i Paulina zostali aresztowani przez SB. Po zakończeniu śledztwa 13 III 1963 r. na mocy postanowienia Naczelnej Prokuratury Wojskowej w Warszawie zwolniono ich z aresztu ze względu „na skomplikowane warunki rodzinne oraz niski poziom intelektualny zatrzymanych”. Zob. AIPN Rz, 0174/45, Materiały dot. sprawy rodziny Banasiów podejrzanych o współpracę w wywiadzie RFN z 1962 r., k. 1–17; AIPN Rz, 00112/1, Karta „E-14” z kartoteki ogólnoinformacyjnej WUSW w Rzeszowie z lat 1983–1990 dot. Józefy Banaś, k. 725 (JPG); *ibidem*, Karta „E-14” z kartoteki ogólnoinformacyjnej WUSW w Rzeszowie z lat 1983–1990 dot. Michała Banasia, k. 729 (JPG); *ibidem*, Karta „E-14” z kartoteki ogólnoinformacyjnej WUSW w Rzeszowie z lat 1983–1990 dot. Pauliny Banaś, k. 731 (JPG).

⁵⁰ Z. Rajchel, *Szpiedzy...*, s. 77–78.

Jako zastępca naczelnika kontrwywiadu wojewódzkiej SB w grudniu 1965 r. ukończył trzymiesięczny kurs doskonalenia kadr kierowniczych SB MSW w Warszawie z wynikiem bardzo dobrym⁵¹. Przygotował wówczas pracę dyplomową pt. „Niektóre problemy szkolenia i wychowania tajnych współpracowników”⁵². W kolejnych latach pracy był nadal bardzo dobrze oceniany przez przełożonych z SB. W styczniu 1973 r. naczelnik Wydziału II SB KW MO w Rzeszowie ppłk Mieczysław Pietrucha⁵³ pisał o nim:

„Posiada dobrą postawę kierownika jednostki, cechuje go pracowitość, inicjatywa i pomysłowość. Pracuje z oddaniem, jest zdyscyplinowany i wymagający w stosunku do podwładnych oraz umiejącym układać stosunki z podwładnymi [zarówno] na płaszczyźnie służbowej, jak i partyjnej. Zlecone zadania przełożonych wykonuje właściwie, z pełną odpowiedzialnością i zaangażowaniem. Osobiście pracuje z tajnymi współpracownikami i prowadzi sprawy operacyjne. Politycznie wyrobiony dobrze, pracuje systematycznie nad podnoszeniem wiedzy politycznej, społecznie jest zaangażowany w Woj[ewódzkim] Ośr[odku] Szk[olenia] Partyjnego jako lektor KW PZPR oraz nieetatowy instruktor Wydz[iału] Adm[inistracyjnego] KW PZPR [w Rzeszowie]. Jest hospitantem kontroli szkolenia partyjnego Woj[ewódzkiego] Ośr[odka] Prop[agandy] KW PZPR. Jest czł[onkiem] K[omitetu] Z[akładowego] PZPR przy KW MO [w Rzeszowie]. Bierze aktywny udział w życiu organizacji partyjnej oraz szkoleniach partyjnych. Moralnie prowadzi się bez zastrzeżeń i przykładnie, jak przystoi na czł[onka] partii. [...] Na zajmowanym stanowisku w pełni odpowiada i posiada wszelkie predyspozycje na wysunięcie go na wyższe stanowisko”⁵⁴.

Funkcję zastępcy naczelnika wydziału kontrwywiadu wojewódzkiej SB w Rzeszowie Zbigniew Rajchel pełnił 22 lata. W opinii służbowej za okres od 1 marca 1978 do 15 lipca 1979 r. zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Rzeszowie płk Mieczysław Kalemba⁵⁵ tak o nim pisał:

„Od 1957 r. do dnia opiniowania pracuje nieprzerwanie na stanowisku z[astępcy] naczelnika Wydziału II SB KW MO w Rzeszowie. W okresie opiniowania, ze względu na długotrwałą chorobę naczelnika, praktycznie kierował pracą wydziału. Jako długoletni pracownik operacyjny posiada bogate doświadczenie zawodowe, a posiadając predyspozycje organizatorskie i kierownicze, bez zastrzeżeń wywiązuje się z ciężących na nim obowiązków. Jest oficerem zdyscyplinowanym i konsekwentnym w egzekwowaniu realizacji zadań zleconych podwładnym, jest również obo-

⁵¹ AIPN Rz, 00215/310, Dyplom ukończenia kursu doskonalenia kadr kierowniczych SB MSW w Warszawie mjr. Zbigniewa Rajchla, 6 XII 1965 r., k. 146 (PDF).

⁵² Zob. AIPN, 01521/970, Z. Rajchel, „Niektóre problemy szkolenia i wychowania tajnych współpracowników”, praca dyplomowa, Departament Kadr i Szkolenia MSW w Warszawie, 1965, s. 1–33.

⁵³ Szerzej o Mieczysławie Pietrusze zob. *Twarze bezpieki w Polsce południowo-wschodniej 1944–1990...*, s. 310–311.

⁵⁴ AIPN Rz, 00215/310, Opinia służbowa mjr. Zbigniewa Rajchla, 17 I 1973 r., k. 156 (PDF).

⁵⁵ Szerzej o Mieczysławie Kalembie zob. *Twarze bezpieki w Polsce południowo-wschodniej 1944–1990...*, s. 205–206.

wiązkowym w stosunku do przełożonych. Jego postawę zawodową cechuje wysoka dyscyplina służbowa, pracowitość, obowiązkowość, pełne zaangażowanie i odpowiedzialność za realizację stojących przed wydziałem zadań. Potrafi umiejętnie dysponować posiadanymi siłami i środkami w celu osiągnięcia maksymalnych efektów. W rozwiązywaniu stojących przed wydziałem zadań wykazuje wiele pomysłowości i inicjatywy. Dzięki swej osobistej postawie i wysokiej kulturze potrafi stworzyć w wydziale atmosferę sprzyjającą dobrej pracy. Będąc wymagającym w stosunku do podwładnych, stara się życzliwie służyć swoją bogatą wiedzą i doświadczeniem w rozwiązywaniu różnorodnych problemów zawodowych. Dzięki takiej postawie cieszy się wśród nich dużym autorytetem i szacunkiem. Szczególną wagę przykładą do szkolenia młodych funkcjonariuszy, których pracę bezpośrednio nadzoruje. Funkcję kierowniczą łączy umiejętnie z własną pracą operacyjną z osobowymi źródłami informacji. Na swoim stanie posiada aktualnie 3 t[ajnych] w[spółpracowników], z którymi pracuje koncepcyjnie, ferując zadania ofensywne w dotarciu do przeciwnika. Cechuje go wysoki stopień upartyjnienia, pracuje systematycznie nad podnoszeniem wiedzy politycznej, zawodowej i ogólnej. Aktywnie angażuje się w popularyzację i wprowadzanie w życie wytycznych i bieżących uchwał partii. Bierze aktywny udział w życiu partyjnym [...], jest [...] od 4 kadencji członkiem KZ PZPR [przy KW MO w Rzeszowie]. Od wielu lat pełni funkcję hospitantą ośrodka szkolenia partyjnego przy KW PZPR w Rzeszowie oraz lektora. Moralnie prowadzi się bez zastrzeżeń, ujemnych nałogów nie posiada. Jest dobrym mężem i ojcem dzieci, które wychowuje w duchu światopoglądu materialistycznego. Przez ostatnie trzy lata służby nie opuścił ani jednego dnia pracy. Swoją dotychczasową postawą, pracą i zaangażowaniem w pełni zasłużył na wyróżnienie, czego dowodem było przyznanie mu Krzyża Oficerskiego Orderu Odrodzenia Polski. Został szczególnie wyróżniony umieszczeniem zdjęcia na tablicy »przodowników MO i SB województwa rzeszowskiego«. Na zajmowane stanowisko odpowiada i zasługuje na awansowanie”⁵⁶.

Po tej opinii komendant wojewódzki MO w Rzeszowie płk Józef Kierat sporządził wniosek personalny o jego awansowanie na stanowisko naczelnika Wydziału II SB KW MO w Rzeszowie⁵⁷. Do tego wniosku zgłosił jednak uwagi inspektor Wydziału II Departamentu Kadr MSW w Warszawie kpt. Andrzej Melnicki, który stwierdził, że „nie posiada [on] wyższego wykształcenia, w związku z czym nie spełnia warunków, aby mianować go zgodnie z wnioskiem”⁵⁸. Z tą adnotacją nie zgodził się dyrektor Departamentu II SB MSW w Warszawie, wspomniany gen. Pożoga:

„[...] mimo że nie posiada wyższego wykształcenia, proponuję mianować go na stanowisko naczelnika Wydziału II KW MO w Rzeszowie. Powyższe uzasad-

⁵⁶ AIPN Rz, 00215/310, Opinia służbowa za okres 1 III 1978 – 15 VII 1979 r. mjr. Zbigniewa Rajchla, 18 VII 1979 r., k. 165–166 (PDF).

⁵⁷ *Ibidem*, Wniosek personalny dot. mjr. Zbigniewa Rajchla, 18 VII 1979 r., k. 167 (PDF).

⁵⁸ *Ibidem*, Notatka, 1 IX 1979 r., k. 168 (PDF).

niam tym, że wymieniony, pracując jako zastępca naczelnika, faktycznie kierował całokształtem pracy wydziału, ponieważ naczelnik często przebywał na leczeniu. M[aj]o[r] Rajchel jest doświadczonym pracownikiem operacyjnym i mianowanie go na proponowane stanowisko wpłynie na dalszą aktywizację działań wydziału. Wiceminister gen. bryg. M[irosław] Milewski do propozycji nie miał zastrzeżeń”⁵⁹.

Tak więc dzięki protekcji gen. Pożogi 1 października 1979 r. Rajchel objął funkcję naczelnika wydziału kontrwywiadu wojewódzkiej SB w Rzeszowie, przy której pozostał już do końca swojej służby⁶⁰. W okresie swojej 41-letniej służby w resorcie awansował od stopnia kaprała do pułkownika MO⁶¹. Otrzymał również najwyższe odznaczenia państwowe, wspomniany już Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski i Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski⁶². Od 1959 r. był członkiem zarządu Zrzeszenia Sportowego „Walter” przy KW MO w Rzeszowie, a od 1965 r. członkiem zwyczajnym ZBoWiD. Od tej ostatniej organizacji uzyskał potwierdzenie, że od 26 marca 1945 do 31 grudnia 1947 r. uczestniczył w „walce zbrojnej o utrwalanie władzy ludowej”⁶³.

Na jego długoletnią wzorową służbę cieniem położył się incydent ze zgubieniem broni służbowej – pistoletu P-64. Tak opisał to zdarzenie w notatce:

„Dnia 28 października 1982 r., przebywając na urlopie u rodziców w m[iejscowości] Zagórz [...], około godz. 22 odwiedzili mnie [...] krewni [...]. Po około 30–40 minutach rozmowy odprowadziłem ich na odległość 30–40 m od domu. Wracając do mieszkania i kładąc się spać, stwierdziłem brak pistoletu służbowego P-64 [o] nr. 2726. Po fakcie tym rozpocząłem poszukiwania pistoletu [...]. Wyjaśniam, że mieszkam

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ Zob. *Twarze bezpieki w Polsce południowo-wschodniej 1944–1990...*, s. 330.

⁶¹ Awanse Zbigniewa Rajchla w okresie służby w UB/SB: kapral MBP (19 VI 1945 r.), chorąży MBP (10 VII 1947 r.), podporucznik MBP (12 IV 1949 r.), porucznik MBP (12 VII 1951 r.), kapitan MBP (21 VII 1954 r.), major MO (3 VII 1958 r.), podpułkownik MO (23 VI 1980 r.), pułkownik MO (18 IX 1984 r.). Zob. AIPN Rz, 488/1, Karty „P-12”, „P-12a/2” i „Ke-14a” z kartoteki funkcjonariuszy WUSW w Rzeszowie z lat 1983–1990 dot. Zbigniewa Rajchla, k. 146 (JPG).

⁶² W okresie służby Rajchel otrzymał następujące odznaczenia: Brązowy Krzyż Zasługi (1945), brązowy medal „Zasłużonym na Polu Chwały” (1946), srebrny medal „Zasłużonym na Polu Chwały” (1947), Złoty Krzyż Zasługi (1954), Medal 10-lecia Polski Ludowej (1954), medal „10 Lat w Służbie Narodu” (1955), Odznaka 1000-lecia Państwa Polskiego (1964), medal „20 Lat w Służbie Narodu” (1965), odznaka „Zasłużony dla Województwa Rzeszowskiego” (1968), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1969), Srebrne Odznaczenie im. Janka Krasińskiego (1969), brązowy medal „Za Zasługi dla Obronności Kraju” (1969), Medal Zwycięstwa i Wolności (1970), brązowa odznaka „Za Zasługi w Ochronie Porządku Publicznego” (1973), Medal 30-lecia Polski Ludowej (1974), srebrna odznaka „Za Zasługi w Ochronie Porządku Publicznego” (1974), złota odznaka „W Służbie Narodu” (1975), srebrny medal „Za Zasługi dla Pożarnictwa” (1977), Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski (1979), srebrny medal „Za Zasługi dla Obronności Kraju” (1982), Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski (1983), medal „Za Udział w Walkach w Obronie Władzy Ludowej” (1984), Medal 40-lecia Polski Ludowej (1984). Zob. AIPN Rz, 00215/310, Przebieg służby Zbigniewa Rajchla, b.d., k. 73–80 (PDF).

⁶³ *Ibidem*, Zaświadczenie nr 294284 Zarządu Wojewódzkiego ZBoWiD w Rzeszowie dot. Zbigniewa Rajchla, 16 V 1977 r., k. 43 (PDF); *ibidem*, Charakterystyka służbowa mjr. Zbigniewa Rajchla, 12 XII 1959 r., k. 137 (PDF).

z dała od osiedla nad rzeką Oslawą w niedużej odległości od lasu. W latach 40.–50. uczestniczyłem w tym rejonie w walce z bandami i ogólnie wszyscy mnie znają jako uczestnika walki z podziemiem [...]. Między innymi otrzymywałem wyroki śmierci, robiono na mnie zasadzki. Do chwili obecnej, obawiając się ewentualnej zemsty ze strony tamtych ludzi, przyjechałem do Zagórza z bronią służbową”⁶⁴.

Broń przypadkowo odnalazł mieszkaniec Zagórza Jan Kowalski i przekazał do miejscowej wartowni Służby Ochrony Kolei⁶⁵. Tak też trafiła ona do KW MO w Rzeszowie. Za powyższy incydent Rajchel został ukarany upomnieniem ustnym i wstrzymaniem nagród pieniężnych do końca 1982 r. Stosunkowo łagodną karę tak uzasadniał zastępca komendanta MO ds. SB w Rzeszowie płk Bronisław Galant⁶⁶: „[...] łagodne potraktowanie [tego] czynu podyktowane jest osiągnięciem wyróżniających się w skali kraju wyników [...] przez Tow[arzysza] Rajchla i kierowany przez niego zespół”⁶⁷.

Służbę w komunistycznej bezpiece Rajchel zakończył 15 października 1986 r., przechodząc na emeryturę milicyjną⁶⁸. Wówczas to, ze względu na jego wieloletnią służbę w SB oraz znajomość „wiadomości stanowiących tajemnicę państwową i służbową”, Wydział Paszportów SB WUSW w Rzeszowie na wniosek Wydziału Kadr wydał postanowienie o zastrzeżeniu mu możliwości wyjazdu do tzw. krajów kapitalistycznych i Jugosławii na okres od 1 września 1986 do 31 sierpnia 1988 r. Zastrzeżenie to uchylono dopiero 26 lipca 1989 r.⁶⁹ Mógł za to swobodnie poruszać się po krajach bloku komunistycznego. W latach 1986–1987 był na kontrakcie w ZSRS, zatrudniony oficjalnie jako specjalista ds. paszportowych w Centrali Handlu Zagranicznego Budownictwa „Budimex” w Warszawie⁷⁰. W ostatnich latach życia mieszkał w Rzeszowie przy ul. Dąbrowskiego. Zmarł 29 października 1997 r.

W 1962 r. zawarł związek małżeński z Marią Krystyną z d. Potok, nauczycielką Szkoły Podstawowej nr 1 w Gorlicach⁷¹. Miał dwoje dzieci: Wacława (ur. 1961) i Barbarę (ur. 1963)⁷².

⁶⁴ *Ibidem*, Notatka urzędowa ppłk. Zbigniewa Rajchla, 29 X 1982 r., k. 183 (PDF).

⁶⁵ *Ibidem*, Notatka urzędowa z przeprowadzonej rozmowy z obywatelem Janem Kowalskim, 29 X 1982 r., k. 181 (PDF).

⁶⁶ Szerzej o Bronisławie Galancie zob. *Twarze bezpieki w Polsce południowo-wschodniej 1944–1990...*, s. 162.

⁶⁷ AIPN Rz, 00215/310, Pismo zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB w Rzeszowie do komendanta wojewódzkiego MO w Rzeszowie, 4 XI 1982 r., k. 179 (PDF).

⁶⁸ *Ibidem*, Przebieg służby Zbigniewa Rajchla, b.d., k. 80 (PDF); *ibidem*, Karta zwolnienia płk. Zbigniewa Rajchla, 23 IX 1986 r., k. 196–197 (PDF); *ibidem*, Notatka służbowa dot. płk. Zbigniewa Rajchla, 22 IX 1986 r., k. 198 (PDF).

⁶⁹ AIPN Rz, 389/57575, Akta paszportowe Zbigniewa Rajchla, Postanowienie o zastrzeżeniu wyjazdu za granicę dot. płk. Zbigniewa Rajchla, 9 VII 1986 r., k. 6.

⁷⁰ *Ibidem*, Wniosek do Biura Paszportów MSW w Warszawie dot. Zbigniewa Rajchla, 2 X 1986 r., k. 7.

⁷¹ AIPN Rz, 00215/310, Życiorys Marii Rajchel z d. Potok, b.d., k. 38 (PDF); *ibidem*, Wyciąg z aktu małżeństwa nr 33/1962, 3 IV 1962 r., k. 39 (PDF).

⁷² *Ibidem*, Wyciąg z aktu urodzenia nr 75/1962, 12 II 1962 r., k. 40 (PDF); *ibidem*, Wyciąg z aktu urodzenia nr 590/1963, 6 VIII 1963 r., k. 41 (PDF).

Resortowa biografia Zbigniewa Rajchla jest jednym z wielu przykładów kariery w aparacie represji PRL, jaką mogli zrobić ludzie bezkrytycznie oddani bolszewickiemu systemowi. Na pewno wpływ na jej przebieg miały jego indywidualne cechy charakteru i wiara – przynajmniej w początkowym okresie – w słuszność oraz celowość służby totalitarnemu państwu. Wyjątkowość jego losów polega na tym, że swoją bardzo długą – 41-letnią – przygodę z resortem rozpoczął jeszcze jako nieletni, pod wpływem bliskich mu osób i środowiska społecznego, które zaraziło go ideologią komunistyczną.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej (AIPN).

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie (AIPN Rz).

Źródła opublikowane

Akcja „Wisła” 1947. Dokumenty i materiały, oprac. E. Misiło, Warszawa [2012].

Kwestia ukraińska w działalności Służby Bezpieczeństwa PRL. Materiały i dokumenty, oprac. A. Słabig, Warszawa 2016.

Wspomnienia i relacje

Byłem zastępcą Żubryda... Por. Mieczysław Kocyłowski „Czarny”, oprac. A. Romaniak, Sanok 1999.

Rajchel Z., *Szpiedzy i ofiary* [w:] *Czas gorących serc*, Rzeszów 1984.

Siedem rozmów z generałem dywizji Władysławem Pożogą, I zastępcą ministra spraw wewnętrznych, szefem wywiadu i kontrwywiadu, oprac. H. Piecuch, Warszawa 1987.

Opracowania

Basak W., *Rzecz o majorze Antonim Żubrydzie. Samodzielny Batalion Operacyjny Narodowych Sił Zbrojnych kryptonim „Zuch” (1944–1947)*, Krosno 2008.

Bojko Ł., *Komunistyczna Partia Zachodniej Ukrainy i tzw. proces łucki*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 2016, t. 38, nr 3.

Borowiec J., *Bronisław Stęga (1919–1946) [w:] Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. 1, Kraków–Warszawa–Wrocław 2002.

Borowiec J., *Polityka karna wobec przestępstw i wykroczeń funkcjonariuszy Urzędu Bezpieczeństwa w województwie rzeszowskim (1944–1956)*, Rzeszów 2014.

Chmielowiec P., *Urząd Bezpieczeństwa w Brzozowie 1944–1956*, Rzeszów 2008.

Fornal P., *Konspiracja akowska i poakowska w powiecie brzozowskim (1939–1949). Geneza, struktura, działalność i likwidacja*, Rzeszów 2010.

Fornal P., *Urząd Bezpieczeństwa w Krośnie w latach 1944–1956*, Rzeszów–Warszawa 2024.

Kaczmarek K., Romaniak A., Antoni Żubryd (1918–1946) [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. 3, Kraków–Warszawa–Wrocław 2007.

- Kaczmarek K., Romaniak A., *Wątpliwa monografia. Uwagi o książce Waldemara Basaka „Rzecz o majorze Antonim Żubrydzie. Samodzielny Batalion Operacyjny Narodowych Sił Zbrojnych kryptonim »Zuch« 1944–1947”*, Krosno 2008, ss. 232 [w:] *Żołnierzy Niepodległej. Księga dedykowana śp. gen. Mieczysławowi Huchli*, red. T. Balbus, M. Krzysztofiński, E. Leniart, Z. Nawrocki, Rzeszów 2012.
- Krzysztofiński M., *Komuniści na Rzeszowszczyźnie 1918–1944/1945*, Rzeszów 2010.
- Musiak F., *Skazani na karę śmierci przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Krakowie 1946–1955*, Kraków 2005.
- Pisuliński J., *Akcja specjalna „Wisła”*, Rzeszów 2017.
- Pisuliński J., *Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Rzeszowie wobec społeczności ukraińskiej 1944–1956* [w:] *Służba bezpieczeństwa Polski i Czechosłowacji wobec Ukraińców (1945–1989). Z warsztatów badawczych*, red. G. Motyka, Warszawa 2005.
- Romaniak A., *Mieczysław Kocyłowski (1927–1997)* [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. 3, Kraków–Warszawa–Wrocław 2007.
- Surdej M., *Dragan Sotirović ps. „Draża” – Serb w szeregach polskiego podziemia*, „Nowiny”, 1–3 III 2024 (dodatek historyczny IPN Oddział w Rzeszowie: 1 marca – Narodowy Dzień Pamięci Żołnierzy Wyklętych).
- Twarze bezpieki w Polsce południowo-wschodniej 1944–1990. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa. Informator personalny*, red. J. Izdebski, K. Kaczmarek, M. Krzysztofiński, Rzeszów 2007.
- Wenklar M., *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Tarnowie w latach 1945–1955. Struktura i główne kierunki działań operacyjnych*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2009, nr 7.
- Witalec R., *Sprawozdanie z akcji czoty „Czumaka” przeprowadzonej w powiecie przemyskim od 28 czerwca do 7 lipca 1947 r.*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2004, nr 1.

Netografia

Franciszek Solarz, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/679170>

Paweł Fornal (ur. 1975) – doktor nauk humanistycznych, historyk, starszy specjalista Oddziałowego Biura Badań Historycznych IPN w Rzeszowie. Zajmuje się dziejami podziemia niepodległościowego po 1944 r. i aparatu bezpieczeństwa PRL w latach 1944–1990. Autor 90 publikacji naukowych, popularnonaukowych i prasowych, w tym m.in. monografii: *Konspiracja akowska i poakowska w powiecie brzozowskim (1939–1949)*, *Geneza, struktura, działalność i likwidacja* (2010), *Żydzi w Urzędzie Bezpieczeństwa w południowo-wschodniej Polsce 1944–1956* (2014), *Urząd Bezpieczeństwa w Krośnie w latach 1944–1956* (2024) oraz współredaktor monografii: *Władzy raz zdobytej... Początki ustroju komunistycznego w Polsce 1944–1947* (wraz z M. Surdejem, 2023) i *8 maja 1945 roku. Polska perspektywa* (wraz z T. Berezą i P. Chmielowcem, 2023).

Paweł Fornal (b. 1975) – Dr., historian, senior specialist in the Institute of National Remembrance Branch in Rzeszów Historical Research Office. He researches the history of the Polish independence underground after 1944 and the security apparatus of the

Polish People's Republic in the years 1944–1990. Author of 90 academic, popular science and press publications, including the books: *Konspiracja akowska i poakowska w powiecie brzozowskim (1939–1949). Geneza, struktura, działalność i likwidacja* [The Home Army and post-Home Army underground in the Brzozów District (1939–1949): Origins, structure, activities and liquidation] (2010), *Żydzi w Urzędzie Bezpieczeństwa w południowo-wschodniej Polsce 1944–1956* [Jews in the Department of Security in South-Eastern Poland 1944–1956] (2014), *Urząd Bezpieczeństwa w Krośnie w latach 1944–1956* [Department of Security in Krosno in 1944–1956] (2024) and co-editor of the book: *Władzy raz zdobytej... Początki ustroju komunistycznego w Polsce 1944–1947* [Once Power Was Gained... The Beginnings of the Communist System in Poland 1944–1947] (co-edited with M. Surdej, 2023) and *8 maja 1945 roku. Polska perspektywa* [8 May 1945: The Polish Perspective] (co-edited with T. Bereza and P. Chmielowiec, 2023).